ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋਲੀ

-ਲੇਖਕ-

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ M. A.
ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ
ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:-

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਭਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਭੇਟਾ =) ਫੀ ਕਾਪੀ ਜਾਂ ੧੦) ਸੈਂਕੜਾ

ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦਾ ਮਤਾ

ਵਖ ਵਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਘਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਅੱਖਰਾਂ, ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

--o--

ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਫਿਰਤੂ ਚਿੱਠੀ

ਸਭ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਸੂਬਾ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹਕ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਰਖੇ।

--o--

ਮਹਾਤਮਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਫਰਮਾਨ

ਸਭ ਦਰਜਿਆਂ ਉਤੇ, ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਦੂਜੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੋਵੇਗੀ ਨਾ ਕਿ ਪ੍ਰਾਂਤੀਅ ਬੋਲੀ ਦੀ ਥਾਂ।

--o--

ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਮੰਨ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਸੂਬਕ ਬੋਲੀਆਂ ਵਧਣ ਫੁਲਣ......ਹਰ ਬਚੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਲਿਸੀ ਇਹ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਚੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਖਾ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਹਰ ਬੋਲੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤਕ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਂਤੀਅ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋੱਲੀ

["ਬੋਲੀ ਇਲਾਕੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵਖ ਵਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਬੰਗਾਲੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਇਕੁਰ ਹੀ ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਗੁਜਰਾਤੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। .... ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਵਸੋਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ; ਜਿਥੇ ਧਰਮ ਤੇ ਬੋੱਲੀ ਇਕੋ ਹੋਣ। ਬੋੱਲੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਇਲਾਕੇ ਵਾਰ ਹੈ। ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਧਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ।"]

[ਡਾ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਪੁਰ ਉਰਦੂ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਪੁਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿਡਲ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਤੀਕ ਸਿਖਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਬਰਾ-ਦਰੀਆਂ ਵਖੋ ਵਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੱਖੀ ਸਨ। ਬੋਲਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ, ਸਿਖ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਨ, ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੀ ਦਾ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਰਦੂ ਦਾ ਤੇ ਸਿਖ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪੱਖ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਲਿਪੀਆਂ ਚਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸਨ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੇ

11co

ਉਰਦੂ । ਦੁਹਾਂ ਵਿਚ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੀਕ ਅੱਪੜੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਲਿਪੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਕਰਨ। ਪਰ ਇਸ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਇਮਤਿਹਾਨ ਅਜੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋ ਗਈ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਛਿੜ ਪਿਆ। ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਨੇ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੁਰਘਟਨਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਰਾਜਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਫਿਰਕੂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ । ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿਕ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਾਂਝਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਕ ਵਡਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਵਣ ਲਈ ਬੋਲੀ ਇਕ ਵਡਾ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ। ਧਰਮ ਤਾਂ ਸਭ ਦਾ ਇਕ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਜੇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਾਂਝੀ ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ ਪੁਰ ਏਕਤਾ ਵਲ ਤੁਰਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ । ਹੁਣ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਰੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ

ਸਚਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ*। ਪਰ ਸਾਡੇ ਅਭਾਗਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ।

---

*ਗ੍ਰੀਅਰਸਨ ਆਪਣੀ ਉਘੀ ਕ੍ਰਿਤ "ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪਰ ਨਜ਼ਰ" Linguistic Survey of India ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਮ ਹੀ ਆਪਣਾ ਭਾਵ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋੱਲੀ"

ਪੁਨਾ: "ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦਾਵੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਹੁਤਾ ਇਸ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਾਜੇ ਆਮ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਭਦੇ ਜੇਹਾ ਕਿ ਪਿਉ, ਆਖਣਾ, ਇਕ ਆਦਿ"

ਪੁਨਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਗਦਿ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਢੁਕਦੀ ਹੈ"

ਮਿਸਟਰ ਬੀਵਜ਼ ਆਪਣੀ "ਕਮਪੈਰੇਟਿਵ ਗਰਾਮਰ" ਦੇ ਪੰਨਾ ੫੧ ਪੁਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦੇ ਆਟੇ ਦਾ ਸਵਾਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਧੀਆਂ ਤੇ ਪੰਡਤਾਂ ਹੇਠ ਵਗਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਬੇਹਦ ਵਧੀਕ ਸੁਭਾਵਕ ਤੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਈ ਅੜੇ ਡਾਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਹੜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ ਤੇ ਇਤਨੇ ਕਟੜਪੁਣੇ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਉਪ-ਬੋਲੀ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਪਦਵੀ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ।" ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਰਤਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ, 'ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ' ਜਿਹੜੇ ਅਤਿ ਕੱਟੜ ਹਨ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਧਦੀ ਫੁਲਦੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਨਾ ਆਵਣਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤ ਭਾਖਾ ਨੂੰ 'ਮਾਂ ਦਾ ਦੁਧ' ਆਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਦ-ਕਿਸਮਤ ਬਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਦੁਧ ਨਾ ਮਿਲੇ ਉਹ ਬਚ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਜਾਏ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਤੇਜ ਤੇ ਬਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਜੋ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁਧ ਤੇ ਪਲੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲੀ ਕਿਸੇ ਸਰ-ਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਨਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ਨਾ ਬਦਲਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੇ ਆ ਥਾਂ ਮੱਲੀ। ਮੁੱਢਲੀ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਬੋਲੀ ਉਰਦੂ ਆ ਬਣੀ। ਪਰੰਤੂ ਸੈਂਕੜੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਉਰਦੂ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜਨਤਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਰਹੀ; ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਆਪਣੀ ਬੋੱਲੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜਨਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਵਧੀਕ ਵਿਥ ਤੇ ਹੋਂਦੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਜਦ ਲੋਕ-ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਬੋੱਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋੱਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਲੋਕ-ਰਾਜ ਕਾਹਦਾ ਹੋਇਆ? ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਬੋਲੀ ਮਾਤ ਭਾਖਾ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਭਾਰੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਫਿਰਕੂ ਬੁੱਧੀ ਪਾਸੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਲਾਗਲੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਖੇਵੇਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਪਾਏ ਗਏ, ਵਡੇਰੇ ਹੋ ਕੇ ਕਦੋਂ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋਣਾ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਵਡਾ ਜ਼ਰੀਆ ਸਾਂਝਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਵੱਡਾ ਹਥਿਆਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ਼ੀ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਵਾਲ

ਨੂੰ ਠੀਕ ਅਸੂਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਂਤੀਅ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾ-ਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ :—

(ੳ) ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਦਰਜੇ ਉਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾ ਰਹੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ, ਰਿਆਸਤ, ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮੱਲ ਲਵੇ।

(ਅ) ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਡਿਗਰੀ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ ਪਰੰਤੂ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਪਵੇ।

(ੲ) ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਇਕ ਇਖਤਿਆਰੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਅਤੇ

(ਸ) ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਚੇਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਰਹੇ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਹਦਾਇਤਾਂ ਹਨ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲਈ। ਮੁਢਲੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਅਗਲੇਰੇ (ਸੈਕੰਡਰੀ) ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਾਤ-ਭਾਖਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤੀਅ ਬੋਲੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਮਰ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਸਾ ਫਿਰਕੂ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ

ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੱਚੇ ਦੀ (ਸਵਾਏ ਰੁਹਤਕ ਤੇ ਗੁੜ-ਗਾਵਾਂ, ਹਿਸਾਰ ਤੇ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਕੁਝ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ) ਬੋਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬਣਾਣ ਵਿਚ ਰੋਕਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਥੋਂ ਦੇ ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਵਸਨੀਕ (ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ) ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤੀਅ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭੈ ਖਾਂਦੀ ਠੀਕ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕ ਸਕਦੀ। ਹਾਲਾਂ ਤੀਕ ਡਰਦਿਆਂ ੨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਡਾਢਾ ਕੋਝਾ। ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਇਕ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ "ਪਹਿਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮਾਤ ਭਾਖਾ ਰਾਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਉਹ ਦੋ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਲਿੱਪੀ ਸਿਖੱਣ ਅਤੇ ਜੋ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਵਿਚ ਅਰੰਭਣ, ਉਹ ਦੋ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਸਿੱਖਣ ।" 'ਮਾਤ ਭਾਖਾ' ਸ਼ਬਦ ਸਰਕੂਲਰ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨਾਂ ਅਰੰਭ ਕਰਨ, ਉਹ ਦੋ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਵਰਣ ਮਾਲਾ ਕਿਉਂ ਸਿੱਖਣ ? ਤੇ ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਕਰਨ, ਉਹ ਦੋ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਕਿਉਂ ਸਿੱਖਣ ? ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਲਿੱਪੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ? ਜੇ ਇਹ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਸਰਕੂਲਰ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ?'

ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵੇਖ ਕੇ

ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਇਨਤਹਾਪਸੰਦ ਆਗੂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ । ਇਹ ਮੰਗ ਵੀ ਕਾਂਗ-ਰਸ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਅਸੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਮੰਗ ਕਦੀ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਂਦੀ, ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਇਨਤਹਾਪਸੰਦ ਲੁਧਿਆਨੇ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਨਗਰ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਮੱਤੇ ਪਾਸ ਨਾ ਕਰਦੇ । ਲੁਤਫ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਦਰਾਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰੀ ਮਜ਼ਮੂਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕਾਫੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੀ ਪੜ੍ਹ ਲਵੇ । ਪਰ ਉਹ ਨਿਰਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁਦੇ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਧਦਾ ਫੁਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਉਂ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਆਣੇ ਹਿੰਦੂ, ਅਸੂਲਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਦੂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਆਪਣੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਮੁੰਨੇ, ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਖਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਆਖਿਆ ਕਿ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਜੰਞੂ ਉਤਰਵਾਏ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜੁਦਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ ਪੁਰ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬੱ
ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇ ਕੱਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ
ਉਰਦੂ ਬੋਲੀ ਤੇ ਵਰਣਮਾਲਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ ।
ਜੇ ਨਿਰਾ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਗੁਰ-
ਮੁਖੀ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਤਾਂ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ ? ਪਰ
ਨਹੀਂ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਮਾਣ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਇਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਸਰਹਦੀ ਸੂਬਾ
ਹੈ । ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੁਟੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਥਾਣੀ ਹੀ ਹਿੰਦ ਤੇ ਹੱਲੇ ਕਰਦੇ
ਰਹੇ, ਜਦ ਤੋੜੀ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਾਕੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਤੇ
ਜੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਦੇ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਪੁਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਆਪਣੀ ਛੱਟ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿਚ ਦੁਫੇੜ ਪੈ
ਗਈ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਖਤਰੇ ਵਿਚ
ਪੈ ਜਾਏਗੀ । ਅਜ ਕਲ ਦੇਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਿਰਾ ਫੌਜਾਂ ਦੇ
ਆਸਰੇ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਇਕ ਦੇਸ ਵਾਸੀ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਮਨੋਂ ਹਕੂ-
ਮਤ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ
ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪੁਰ
ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਕਿਉਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ? ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ,
ਸਿਖ, ਈਸਾਈ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਏਹ ਅੱਖਰ ਸਿਖਣ ? ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ
ਕਈ ਗਲਤ ਬਿਆਨ ਪਰਚਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦੇਵ
ਨਾਗਰੀ ਅਖਰ ਵਧੀਕ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ

ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਵਧੀਕ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ ਆਦਿ। ਕਈ ਵਿਦ-ਵਾਨ ਸਿਖ ਵੀ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੨੫ ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਟ੍ਰਿਬੀਊਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਤੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਇਹ ਉੱਕਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਉਸ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਬ੍ਰਹਮੀ' ਆਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਿਲਾ-ਲੇਖਾਂ ਤੇ ਧਾਤ ਪਤ੍ਰਿਆਂ ਤੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਉਤਨੀਹੀ ਸਾਂਇੰਟਿਫਿਕ ਤੇ ਉਤਨੀਹੀ ਫੋਨੈਟਿਕ (ਬੋਲ ਅਨੁਸਾਰ) ਹੈ, ਜਿਤਨੀ ਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਵਰਣਮਾਲਾ ਵਿਚ ਬੇਲੋੜੇ ਸ੍ਵਰ ਤੇ ਵਿਯੰਜਨ ਛੱਡ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ†, ਜੋ

---

† ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੇ ੨੯ ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਛਪੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਖਬਰ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। "ਸੰਮਿਲਤ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ 'ਲਿਪੀ ਕਮੇਟੀ' ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਗੁਰਤੂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਨਵੀਂ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਨਵੀਂ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ੨੦ ਅੱਖਰ, ਪੰਜ ਮਾਤ੍ਰਾ ਤੇ ਪੰਜ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ੫੨ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ੧੦ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹਨ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੧੩ ਦੇ ਹੇਠ)

ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਦੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵੀ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ* ਤੇ

* ਐਫ. ਈ. ਕੀ (F. E Keay) ਜੋ ਇਕ ਉੱਘੇ ਪੂਰਬੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨੂੰ ੧000 ਈਸਵੀ ਸੰਨ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਦਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਢ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬੱਝਾ ਜਦੋਂ ਮਰਹੱਟੀ ਬੋਲੀ ਦਾ। ਕਾਕਾ ਕਾਲੇਕਾਰ ਮਰਹੱਟੀ ਬੋਲੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਵੀਨ ਬੋਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਲਿਪੀ, ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਛਾਪਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਟਾਈਪ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ, ਤਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਸਟੈਨੋਗਰਾਫਰਾਂ (ਜੋ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤਦੇ ਹਨ) ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੀਕ ਸੌਖਾ ਕਰ ਦੇਵਗੀ। ਅਜ ਕਲ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਰੈਮਿੰਗਟਨ ਟਾਈਪ ਰਾਈਟਰ ਵਿਚ ੯੨ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਵਿਸਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਤੂ ਦੀ ਲਿਪੀ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਕੁਲ ੫੨ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਛਪੇਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ੧੬੨ ਦੀ ਥਾਂ ਨਿਰਾ ੬੦ ਸੱਚਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਤਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਲ ੩੦ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣੇ ਪੈਣਗੇ।

ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂ. ਪੀ. ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਤੂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਲਿਪੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਘੱਲ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਲਿਪੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।"

ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਤਹਾਸਕਾਰਾਂ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਜੇ ਉਹ ਵਿਭਕਤੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਛਡ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸ-ਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ 'ਲਿਖੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ', 'ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਧੀਕ ਯੋਗਤਾ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਸਿਖ ਹਿੰਦੀ ਅੱਖਰ ਮੰਨ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸਾਹਿੱਤ ਵਧੀਕ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣਗੇ" ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਗੁਰਮੁਖੀ ਉੱਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ (ਗੁਰਮੁਖੀ) ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਥੋੜਾ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ। ਸਿਖਾਂ ਪਾਸ ਬਥੇਰਾ ਧਾਰਮਕ ਸਾਹਿਤ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਨਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚੋਖੀ ਬਾਣੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸੂਰਜ ਪਰ-ਕਾਸ਼ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉਚਰੀ ਬਾਣੀ ਹਿਦੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸਮਝਣੀ ਵੀ ਔਖੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਵਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ ਹਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਮਖੌਲ ਕਰਨ। ਸਿਖ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪੱਖੀ ਇਸ ਲਈ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ

ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਭਿਆਚਾਰ* ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ

---

*ਰਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਸ਼ੁਕਲ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ' (Language Policy of all India radio) ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : "ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਰੇਡੀਓ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਤਨੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਵਡੀ ਤੋਂ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਇਕ ਖਿਣ ਲਈ ਵੀ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇਗੀ ? ਪੰਜਾਬੀ ਜੋ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ-ਭਾਖਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲ ਕਢਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਘਰ ਦੀ ਬੋੱਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਪੰਘੂੜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਤੀਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਮਾਤ ਭਾਖਾ ਮਿੱਠੀ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ ਬੋੱਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਮਿੱਠੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਗੀਤ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ—ਇਛਾਵਾਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਗਮੀਆਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਭੋਗੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ; ਇਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੀਤ ਗਏ ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟੇ ਜਾਣਗੇ। ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਭਾਵੇਂ ਬਣ ਜਾਵੇ।

ਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਜਿਥੇ ਗਏ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਰਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਧਾਰਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਬੋਲੀ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਦੇਵਬਾਣੀ ਨਹੀਂ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਝਦਾਰ ਇਸ ਮੰਗ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੇ ਦੇਵ-ਨਾਗਰੀ ਦੋਹਾਂ ਲਿੱਪੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ? ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗੇ ਇਹ ਪਰਤਾਵਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵਰਗੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਦੋਹਾਂ ਲਿੱਪੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਟਾ ਕੀ ਨਿਕਲਿਆ? ਉਰਦੂ ਵਾਲੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਅਰਬੀ ਸ਼ਬਦ ਭਰਪੂਰ ਕਰੀ ਗਏ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਦੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਗਈਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ ਸਮਝਣੀਆਂ ਕਠਿਨ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜੋ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਔਖ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ (ੈ) ਤੇ (ੌ) ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੀਆਂ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਅਈ' ਤੇ 'ਅਊ' ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕੁਝ ਦਾ ਕੁਝ ਹੋ

ਜਾਏਗਾ। 'ੜ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਖਰ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਦੂਜਾ ਨੁਕਸ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਮਝਣੀ ਔਖੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਉਚਾਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਦੁੱਤ ਅਖਰ ਛਡ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਮੁੜ ਘਸੋੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਲੱਗ ਕੇ ਜੋ ਰੂਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਧਾਰੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਾਲੇ 'ਖਤਰੀ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਕਸ਼ਤ੍ਰੀ', 'ਰਖਿਆ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਰਕਸ਼ਾ' 'ਬਿਖ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਵਿਸ਼' ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਟਿਚਕਰਾਂ ਕਰਨਗੇ। ਫਿਰ ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਲਿਪੀਆਂ ਸਿਖਣੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਦੁਆਰਾ। ਠੀਕ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹਲ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਹ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਕ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਉਪ-ਬੋਲੀ ਪਹਾੜੀ ਆਦਿ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਜਿਥੇ ਬਾਗੜੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਮਿਲਗੋਭਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆ ਅਰੰਭਣ

ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੀਕ ਇਹ ਜਾਰੀ ਰਹੇ । ਬਾਗੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਾਲੇ ਜੇ ਚਾਹੁਣ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆ ਅਰੰਭਣ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਕਿੱਕੁਰ ਹੀ ਕਰ ਜਾਣ। ਚੌਥੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪੰਜਾਬੀ (ਗੁਰਮੁਖੀ) ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੀ (ਦੇਵਨਾਗਰੀ) ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੇ ਹਿੰਦੀ (ਦੇਵਨਾਗਰੀ) ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ (ਗੁਰਮੁਖੀ)। ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਕੀਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਮੁਢਲਾ ਕੋਰਸ ਪੰਜਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਕੰਮ ਸਾਰਨ ਜੋਗੀ ਹਿੰਦੀ ਆ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਬਾਗੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਕੰਮ ਸਾਰਨ ਜੋਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆ ਜਾਏਗੀ । ਜੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੋਹਾਂ ਬੋੱਲੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਬੋੱਲੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੁਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਬੋੱਲੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਵੀ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਸਿਖਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਮਿਡਲ ਤੇ ਹਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਨਾਸਬ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਬੋੱਲੀ। ਬਿਹਾਰ ਸੂਬੇ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਲ ਜੋ ਢੂੰਢਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਗਾਲੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਹਾਰ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ-ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬੋੱਲੀ ਤਾਂ ਬੰਗਾਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਬੋੱਲੀ ਹਿੰਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਬੰਗਾਲੀ ਸਿੱਖੇਗਾ । ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਬੋੱਲੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬੋੱਲੀ ਹੀ

ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਕਰਨਾਲ ਤੇ ਹਿਸਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਤੇ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਭੀ ਚੋਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਪਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕਢੇ ਹੋਏ ਜਾ ਵੱਸੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮਹਾਸ਼ਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਖਿਆਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੨੫ ਸਤੰਬਰ ੧੯੪੮ ਨੂੰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ ਟਰਿਬੀਊਨ ਦੇ ੨੬ ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਹੱਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਦਮ ਗਿਣਤੀ ਕਰਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦੋਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮਹਾਸ਼ਾ ਜੀ, ਪਰਤੀਤ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਬੰਧ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ? ਫਿਰ ਆਦਮ ਗਿਣਤੀ ਤੀਕ ਕਿਉਂ ਉਡੀਕਿਆ ਜਾਵੇ ? ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਹਲ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਏਕਤਾ, ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੁਲ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਠੀਕ ਹਲ ਪੁਰ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਰਹੀ ਹੈ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਿਖ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੀ (ਦੇਵ ਨਾਗਰੀ) ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆ ਪਰਨਾਲੀ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਕਾਂਗ੍ਰਸੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਈ ਸਿਖ ਇਹ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਪਰਯੋਜਨ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਦਸ ਰਹੇ। ਜੋ ਯੋਗ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਹਲ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਉਪਰ ਦਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਐਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਾਣਾ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਸੀ ਦੁਫੇੜ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਣਗੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਪਸ਼ੇਮਾਨ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿਚ ਦੁਫੇੜ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਚਾਉ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਹਨੀਂ, ਦੇਸ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹਨ।

ਸ: ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ
ਗਜਾਨੀ ਪ੍ਰੈਸ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਛਪਿਆ।
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:-ਸ: ਸ: 'ਅਮੋਲ' ਸਕੱਤਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਭਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।